

Den svenska hästsportens hantering av smittsamma sjukdomar - en retrospektiv beskrivning och analys

Inom hästsporten har insatserna för kontroll av smittsamma sjukdomar varit framgångsrika och bidragit till förbättrad djurvälstånd och minskade sjukdomsförluster. I denna artikel beskriver och analyserar författarna det omfattande smittskyddsarbete som har gjorts på området fram till år 2012, de genomförda strategiska förändringar och omorganisationer som har utförts sedan dess samt hur de smittskyddsmässiga behoven har sett ut och hanterats under åren. Förhoppningen är att en fortsatt väl fungerande smittskyddsverksamhet kommer att säkerställa sportens omfattande tränings- och tävlingsverksamhet till gagn även för hela den svenska hästhållningen.

TEXT **PETER FORSSBERG**, TIDIGARE ÖVERVETERINÄR, AB TRAV OCH GALOPP (ATG) OCH VID SVENSKA TRAVSPORTENS CENTRALFÖRBUND (STC) OCH **MARTIN WIERUP**, PROFESSOR EMERITUS, SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET (SLU) OCH TIDIGARE STATSEPIZOOTOLOG, STATENS VETERINÄRMEDICINSKA ANSTALT (SVA)

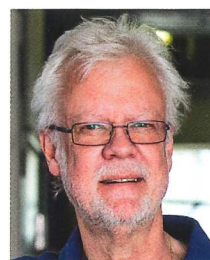
Introduktion

Kontrollen av smittsamma sjukdomar har utgjort en betydande del av den veterinära verksamheten för lantbrukets djur. Dessa insatser har varit framgångsrika och inte bara bidragit till förbättrad djurvälstånd och minskade sjukdomsförluster utan också minskat behovet av antibiotika. Som ett konkret resultat har Sverige inom EU därför en ledande position beträffande användning av antibiotika (EMA, 2021) och förekomst av antibiotikaresistens (EFSA/ ECDC, 2020). Detta omfattande smittskyddsarbete har för lantbrukets produktionsdjur beskrivits och analyserats av Cerenius (2000) och Wierup et al (2021). I denna artikel vill vi göra en motsvarande beskrivning för hästsporten fram till cirka 2012. För tiden därefter begränsas beskrivningen till genomförda strategiska förändringar och omorganisationer. Särskilt vill vi belysa hur de smittskyddsmässiga behoven har hanterats och de drivkrafter som har präglat utvecklingen. Av historiska skäl har vi också valt att namnge i första hand de veterinärer som har varit engagerade i denna utveckling, väl medvetna om att

vi oavsiktligt kan ha missat några namn. Avslutningsvis understryker vi också behovet av en fortsatt väl fungerande smittskyddsverksamhet för att säkerställa sportens omfattande nationella och internationella tränings- och tävlingsverksamhet till gagn även för hela den svenska hästhållningen.

Hästbeståndet

Sedan 1970 har antalet hästar i Sverige ökat från uppskattade 90 000 till de cirka 360 000 som 2021 är registrerade i Jordbruksverkets (SJV) databas. Antalet hästar är nu fler än antalet mjölkkor, cirka 300 000. SJV:s centrala register för samtliga hästar och hästanläggningar är under uppbyggnad sedan 2016, baserat bland annat på krav på hästpass sedan 2002 och senare för chipmärkning. I dag (2021) finns cirka 26 900 anläggningar registrerade med mer än 35 olika hästraser och 19 avelsorganisationer (SJV 2021-a). De vanligaste raserna är svensk varmblodig ridhäst, tidigare kallat svenskt halvblod (27 %), varmblodig travhäst (18 %), korsning/okänd ras (11 %), islandshäst (7 %) och

Peter Forsberg.

Martin Wierup.

FOTO: THOMAS HENRIKSON

FOTO: MARK HARRIS

shetlandspanny (6 %) (Hästnäringens nationella stiftelse, 2017).

Grunden för smittspridning och konsekvenser av utbrott

Grunden för smittspridning är de frekventa kontakter mellan hästar som är en naturlig följd av tävlingsverksamheten. Andra kontakter förekommer vid träning, hobby, uppfödning, handel och behandling. En enkät av SJV indikerar omfattningen av dessa kontakter; cirka 40 procent av hästhållarna angav att de har besökt andra hästanläggningar eller -arrangemang. För professionella tränare inom trav och galopp var motsvarande andel cirka 85 procent (SJV, 2018).

Sett till antalet starter är hoppning den största tävlingsgrenen följt av dressyr, trav och fälttävlan (SJV, 2018). Enligt Hästnäringens nationella stiftelse (2017) var antalet tävlingsstarter under 2016 380 000 inom Svenska Ridsportförbundet (38 000 hästar), 99 000 i travsporten (13 000 hästar). I galoppsporten startade 1200 hästar.

Den fria rörligheten inom EU har även lett till nya kontaktvägar – hästar reser för tävling och träning mellan olika EU-länder och även andra länder i betydligt större utsträckning än tidigare. Import av hästar är även omfattande och har bedömts utgöra 35–40 procent av ridsportens hästbestånd och bedöms vara vanligt förekommande även i ridskoleverksamheten (Braam, 2012).

Som en konsekvens av de utbredda kontakterna riskerar utbrott av smittsamma sjukdomar, oavsett var i hästpopulationen, leda till att tävlingar med kort varsel måste inställas eller flyttas. Smitta som drabbat hästar vid tävlingar sprids lätt vidare när infekterade hästar återvänder till sina stall. Erfarenheterna har visat att utbrott av smittsamma sjukdomar påverkar all hästverksamhet och därför krävs förebyggande och kontrollerande åtgärder utifrån varje sjukdoms svårighetsgrad och möjlighet till kontroll.

En tillförlitlig information av hästförflyttningar, som skulle kunna bidra till att förebygga och begränsa smittspridning, har visats vara svår att uppnå trots ett regelverk med detta syfte. Hästar ska exempelvis ha ett hälsointyg för resor mellan länder, men för kortare resor till vissa arrangemang inom Norden finns undantag (SJV, 2021b). Hästar som ska vistas i ett EU-land mer än 90 dagar måste tillägsregistreras där, även om de är grundregistrerade i en stambok i ett annat EU-land. Men eftersom kontrollen i Sverige vid in- och utförseln av hästar är begränsad finns inga säkra uppgifter om dessa förflyttningar. Dessutom ska besättningar enligt EU:s nya djurhälsoförordning journalföra förflyttningar av djur, vilket i Sverige dock inte behöver tillämpas för häst (SJV 2021-c).

Ansvaret för smittskyddet

Det är tävlingsorganisationerna och hästägarna som ansvarar för beslut om sportens smittskydd, dess kostnader och för de direkta sjukdomsförlusterna. Varje sportorganisation utfärdar sina egna smittskyddsreglementen, som exempelvis Svensk Travsport (ST),

Svensk Galopp (SG) som i allmänhet har valt att följa ST:s anvisningar, Svenska Ridsportförbundet (SvRF) och Svenska Islandshästförbundet.

Staten har dock ett övergripande ansvar för att ett tillfredsställande smittskydd tillgodoses för "djuren i människans vård" (SFS 2009:1464). Förekomst av de allvarigaste hästsjukdomarna är anmälningspliktigt till ansvarig myndighet/SJV. För några av dessa sjukdomar krävs ofta snabba och tvingande kontrollåtgärder och de lyder därför under särskild lagstiftning. Dessa sjukdomar förekommer normalt inte landet och är allvarliga eftersom några av dem kan spridas till människa. Hit hör några av hästens hjärnhinneinflammationer, afrikansk hästpest, skabb, dourine, rots, rabies och salmonella.

Anmälningsplikt gäller även för ett flertal andra infektionssjukdomar för att SJV och Länsstyrelsen, som är den regionala smittskyddsmyndigheten, ska få en samlad bedömning av förekomsten. Till denna grupp hör ekvint herpesvirus typ 1, smittsam livmoderinfektion (CEM), hästinfluensa, kvarka, virusarterit och botulism. För dessa liksom för övriga oftast mindre allvarliga smittsamma sjukdomar förekommer inga myndighetsbeslut utan endast rekommendationer om smittskyddande åtgärder.

Sammanfattningsvis ansvarar sporten för hanteringen av smittskyddet för ett stort antal sjukdomar varav de viktigaste är hästinfluensa, ekvint herpesvirus, kvarka, smittsam livmoderinfektion (CEM), ekvint coronavirus, stelkramp, ringorm och rotavirusinfektion.

I ett historiskt perspektiv förekom naturligtvis merparten av dessa sjukdomar också när hästhållningen inom kavalleriet och jordbruket var omfattande. Vid en genomgång av veterinärhistoriska publikationer har dock inte funnits att några särskilda myndighetsbeslut eller beskrivningar om insatser för kontroll av dessa sjukdomar; Svensk veterinärhistoria, 1960; Bot för Boskaps sot 1975, Veterinäryrke i förvandling 2010 eller i de hippologiska praktverken av kollegerna Kurt Graaf (Graaf, 2004) och Ingvar Fredricson (Fredricson 2014). Av kuriöst intresse kan nämnas att professorn Harry Hedström, med stor erfarenhet av epizootibekämpning, i sin undervisning i epizootologi 1968 nämnde att skabben vintertid ställde till problem på militärhästarna och därför fanns med i epizootilagen, och senare beskrevs ett elakartat fall av sjukdomen i Sverige (Christensson et al 1984).

Hästsportens utveckling - från bruksdjur till sport och tävling - användningen av hästar i kavalleriet och jordbruket

Dagens hästsport har sin grund i användningen av hästar främst i kavalleriet och jord- och skogsbruket. Dessa verksamheter var nationellt prioriterade och staten ansvarade för att förse dem med bra hästmateriel. Sedan detta behov av arbetande hästar i stort upphört, liksom statens ansvar för avelsverksamheten, baseras dagens hästhållning nästan uteslutande på användningen inom sport- och hobbyverksamhet.

- travsporten

Travtävlingar har i Sverige i mer eller mindre organiserade former bedrivits sedan 1700-talet när de "storbönder" som kunde, ville uppvisa väl stammade, friska och starka hästar. Dessa hästar som till vardags användes i gårdarnas jord- och skogsbruk, användes på helgerna till att köra gårdens ägarfamilj till kyrkan. Väl på plats hörde det till att i bästa samvaro jämföra sina hästar. Därför blev det naturligt att man, för att bevisa klassen på sina hästar, ville kappköra till kyrkan. Från denna oförargliga tävlingsform utvecklades mer organiserade tävlingar som genomfördes vintertid på frusna sjöar. Brunnsviken norr om Stockholm blev en sådan plats där tävlingsformen genomgick en kraftig utveckling och med vederbörliga regler och funktionärer. Liknade lokala fenomen fanns över hela Sverige. I slutet av 1800-talet växte sporten och utvecklades vidare, främst genom avel och finansiering i form av spel.

År 1882 bildades det första travsällskapet i Sverige, Wermlands Trafvaresällskap i Arvika. Under 1890-talet utvecklas verksamheten genom regementsveterinären Axel Pålman som bildade Linde travklubb i Lindesberg. Veterinärer spelade ofta en central och viktig roll vid sportens lokala utveckling. På detta sätt växer verksamheten på nationell nivå och år 1900 grundas Svenska Travsällskapet med en Stockholmsgren och en för övriga landet, med prins Carl som ordförande. Målet blev snart att etablera en rikstäckande fungerande organisation för sporten och aveln. Svenska Travsportens Centralförbund (STC) bildas 1925 med hela landet som intresseområde, men där varje lokalt travsällskap leddes och sköttes suveränt. Centralförbundet skulle samordna regler och andra nyttigheter liksom sköta kontakter med stat och myndigheter.

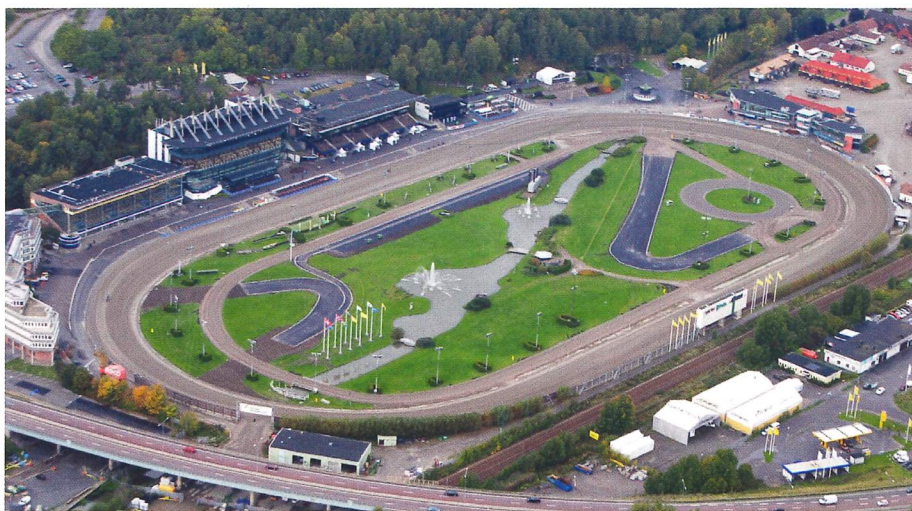

Hästportens Hus Solvalla, vid Nordens största arena för travsport, varifrån sportens smittskydd och övriga veterinära frågor leddes.

Dessa organisationer var helt inriktade på sport, avel och finansieringen av verksamheten. Under 1960-talet minskade intresset för sporten och ekonomin började svikta varpå verksamheten hotades vid många banor. Därför blev riksdagens beslut 1973, om bildandet av AB Trav och Galopp (ATG), en avgörande faktor för sportens fortsatta utveckling (Se nedan).

- galoppsporten

Detaljerna kring galoppsportens ursprung är i viss mån höljt i dunkel, men den är sannolikt något yngre än travsporten. I samband med att Jean Baptiste Bernadotte kom till Sverige 1814 efter att ha adopterats av den svenske kungen Karl XIII (för att så småningom bli Karl XIV Johan) firades deras möte med ett engelskt flottbesök i Göteborg. Eftersom engelsmännen var förtjusta i hästkapploppningar anordnades sådana på Exercisheden mitt i Göteborg, idag Heden. Detta är den sannolika början på det som skulle utvecklas till en mer organiserad galoppsport som föredömligt beskrivits av Eklund (2015). Det dröjde dock ett par decennier innan sporten började utforma en organisation för tävlingar och avel. De första åren arrangerades bland annat tävlingar i Helsingborg, på Gärdet i Stockholm, på Frösön utanför Östersund och på Axevalla Hed utanför Skövde. År 1830 skapades den första egna kapp-

Solvalla är Sveriges nationalarena för travsport.

loppningsorganisationen för svenska galopptävlingar, nämligen Patriotiska föreningen för Sveriges Hästcultuur, en organisation som dock upphörde 1838. Efter ett uppehåll fick galoppsporten en renässans och 1866 bildades Allmänna Svenska Kapplöpningsällskapet för att öka intresset för sporten. Denna efterföljdes av Jockeyklubben bildad 1889. Efter diverse oenigheter under 1950-talet tillsatte Lantbruksstyrelsen (LBS) en utredning som ledde till dagens organisation: Svenska Galoppsportens Centralförbund som bild-

ades 1959 och som senare efter omorganisation antog namnet Svensk Galopp (SG). Tävlingsplatserna har i modern tid permanentats till Malmö (Jägersro), Stockholm (Bro Park) samt Göteborg (Hisingen). Även för galoppsporten innebar bildandet av ATG en stark utveckling av sporten.

- ridsporten

Ridsporten var från början starkt driven av militära intressen men har därefter utvecklats till den nionde största sporten i Sverige räknat till antal utövare och med runt fem

miljoner timmars ridning som bedrivs vid landets ridskolor (Riksidrottsförbundet, 2021). Ridsportens första centralförbund startades 1912, och i dag är sportens olika grenar organiserade inom Svenska Ridsportförbundet (SvRF), bildat 1993. Sporten präglas av ett stort internationellt engagemang. Ryttmästaren Clarence von Rosen förespråkade att ridning skulle vara med redan vid Olympiska spelen i London 1908 men så blev det inte men väl vid det olympiska programmet i Stockholm 1912. Von Rosen införde de tre disciplinerna dressyr, fälttävlan och hoppning som nu ingår i OS-programmet. Sverige vann guld i fyra av fem tävlingar och nio medaljer i OS i Antwerpen 1920. Det internationella ridsportförbundet FEI grundades sedan 1921 av åtta länder, varav Sverige var ett (FEI, 2022). När Australien höll OS 1956 och karantänsregler hindrade utländska hästar från att delta, anordnade Sverige ryttarolympiaden med alla dåvarande grenar i programmet. FEI World Cupfinalen i hoppning hölls i Göteborg 1979 och staden har sedan dess haft hopp/och eller dressyrfinaler 15 gånger under dess fyrtioåriga historia. Stockholm anordnade även det första samlade ryttarvärldsmästerskapet (FEI World Equestrian Games) 1990 med även grenarna 4-spansskörning, voltige och distansritt på programmet och över 600 deltagande hästar. Det internationella engagemanget för ridsporten återspeglas också i framstående svenska tävlingsprestationer från både EM, OS och andra internationella toptävlingar och senast vid OS i Tokyo 2021 med lagguld i hoppning, silvermedalj individuell hoppning och samma år EM-brons i fälttävlan.

- avel

Avelsverksamheten utgör också en potentiell källa till smittspridning särskilt för de vanliga luftvägssjukdomarna men också för sexuellt överförbara sjukdomar som CEM dit nu också räknas vissa antibiotika-resistenta bakterier. Avelsarbetet för samtliga hästsportgrenar sker vid landets stuterier där varje verksamhet själva ansvarar för det praktiska arbetet och för planering och utveckling av det genetiska materialet. Stuteriernas storlek är mycket varierande, från den lilla uppfödaren med ett sto till stuterier med hundratals ston, inom och utanför landets gränser. Även kvaliteten på denna verksamhet har höjts som en följd av sportens gynnsamma utveckling.

Bakom det praktiska arbetet finns en verksamhet där respektive sports hu-

vudorganisation, ST, SG och Svenska Hästavelserförbundet (SH) för de flesta övriga raser, reglerar och kontrollerar enligt de riktlinjer som SJV tidigare dragit upp och som tidigare tillämpades i den statliga avelsvärderingen. Statens historiska engagemang kring avel delegerades till sporten, exempelvis avelsvärdering av hingstar och viss sjukdomskontroll.

AB Trav och Galopp - en förutsättning för sportens och djurskyddets utveckling - tävlingar och spel den ekonomiska motorn - primärt utan fokus på hästarna

Redan från början var tävlingsverksamheten den ekonomiska motorn i hästsportens utveckling. Detta gällde för avel och uppfödning men även för den enskilde hästägaren. Särskilt betydelsefulla blev de växande inkomsterna från spelverksamheten. År 1973 tog staten ett ansvar för att organisera spelverksamheten och att fördela sportens spelinkomster. Detta gjordes genom tillkomsten av AB Trav och Galopp (ATG) där travsporten skulle äga 90 procent och galoppporten 10 procent av aktiekapitalet. Styrelsen skulle bestå av lika delar representanter för sport och stat men staten utser ordförande som har utslagsröst. En skicklig konstruktion där staten hade ett avgörande inflytande utan att behöva äga någon del av bolaget. ATG:s uppgift var att organisera spelet och att tillförsäkra sporten nödvändigt resurstillskott. Grovt räknat fick spelarna tillbaka 80 procent av gjorda insatser, staten behöll 10 procent i totoskatt och sporten erhöll 10 procent (Proposition 1973:113). Efter en statlig spelutredning beslutades att 2019 införa en licensmarknad för allt spel och som nu har att verka på en konkurrensutsatt marknad enligt regler som staten beslutar om. Därmed fick både trav- och galoppporten överta försörjningsansvaret för sina sporter.

Tillkomsten av ATG innebar startskottet för en kraftfull utveckling av sporten. Initialt fanns emellertid inga resurser avsatta för tävlingshästarnas hälsofrågor. Statens avmätta syn på hästfrågorna vid denna tid, när användningen av hästar i skog och jordbruk i praktiken upphört, återspeglades även på det samtidigt nybildade (1977) Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), där forskning på häst var starkt nedprioriterad.

- krav på djurskydd och forskning ledde till storsatsning på hästarnas hälsa

Diskrepansen mellan den storstilade sats-

ningen på hästsportens utveckling genom ATG och avsaknaden av resurser för att ansvarsfullt sörja för tävlingshästarnas hälsa och välfärd lyftes 1976 kraftfullt under ledning av prof. Ingvar Fredricson, bland annat genom uppvaktning av ATG:s ordförande, dåvarande generaldirektören Lennart Sandgren (Fredricson 2014). Fredricson var då verksam vid (SLU) och hans forskning hade visat att feldoserade travbanor orsakade lidande och skador på hästarna.

Detta blev inledningen till en imponerande uppbyggnad av veterinär hästkompetens med resurser att hantera sportens djurhälsomässiga utmaningar. Så kallade ATG-kliniker med hästspecialister etablerades på ett stort antal travbanor som saknade tillgång till veterinära kliniker med specialistkompetens för hästar. Klinikerna var öppna för alla slags hästar. En specialistutbildning skapades för att förse klinikerna med veterinär hästkompetens. Dessutom avsatte ATG medel för forskning (Se nedan).

- den primära veterinära organisationen

För att leda den veterinärt baserade verksamheten kring tävlingshästarna anställde ATG 1980 veterinären Ove Berenvik (senare ersatt av Lars Persson) vid en nybildad veterinäravdelning. Tidigare hade akuta frågor hanterats på konsultbasis. Uppgiften var i första hand att leda den växande klinikorganisation som det tidigare hade beslutats om, ansvara för specialistutbildningen och att ansvara för fördelning av forskningsmedel via en nybildad forskningskommitté. Med stöd av veterinärer från bland annat SLU kom denne veterinär att även behöva hantera större sjukdomsutbrott av främst hästinfluensa liksom förekommande frågor om dopning. Dessa uppgifter var omfattande och ledde 1985 till anställningen av ytterligare en veterinär (Peter Forssberg). STC fann senare att travsporten behövde en egen veterinäravdelning för att hantera sportens egna frågor om hästarnas hälsa, vilket beslutades 1993. Denna avdelning leddes av en överveterinär (Peter Forssberg) som år 2000 kompletterades med en bitr. överveterinär (Stig Hägglund). ATG ombildade samtidigt veterinäravdelningen till en klinik- och forskningsavdelning med ansvar för kliniker, utbildningsveterinärer/trainees samt forskningskommittén under ledning av en nyanställd överveterinär (Peter Kallings) tillsammans med en bitr. överveterinär (Kicki Gustafsson-Berger).

- smittsamma sjukdomars hot mot tävlingarna ledde till kraftfull satsning på smittskydd

Travsporten insåg senare behovet av smittskydd som en följd av att spelverksamhet ledde till en omfattande transport av hästar mellan olika travbanor. Upprepade incidenter och sjukdomsutbrott hade också visat att sportens kompetens och resurser för att hantera smittskydd och sjukvård var otillräckliga. Ett rikstotospel (V65) med höga prissummor lockade de bästa hästarna till den arrangerande banan som varje vecka byttes till en ny. Det erbjöds tävlingar på högsta nivå från Boden i norr till Malmö i söder, som möjliggjordes av en population av ambuleraende tävlingshästar. Samtidigt ökade risken för smittspridning när exempelvis utbrott av hästinfluensa eller kvarka förekom vid något stall eller bana. Tämigen snart efter ovan beskrivna utvidgning av veterinäravdelningen, bad ATG:s ordförande Lennart Sandgren därför Peter Forssberg att göra något åt de hot som framför allt influensa och kvarka utgjorde mot tävlingsverksamheten, hästarnas hälsa och sportens och dess utövers ekonomi. Forssberg hade vid sin tidigare verksamhet vid SLU biträtt sporten med dessa frågor.

Smittskyddsarbetet vid ATG (cirka 1980-1993) och STC/ST (1993-2011)

Fram till 1980 bestod sportens förebyggande och bekämpning av smittsamma sjukdomar helt av regionala insatser och som regel utan någon samordning mellan tävlingsbanorna. Resultatet var beroende av lokala åtgärder och kompetens. Den nyinrättade veterinäravdelningen vid ATG ställdes inför den utmanande uppgiften att etablera ett smittskydd hos tävlingshästarna som svarade mot de risker för smittspridning som följde med tävlingsverksamheten. Arbetet var intensivt och framåtsyftande med begränsad tid för dokumentation som underlag för denna historiska beskrivning som likväl bedöms som rättvisande utifrån våra gemensamma erfarenheter i färskt minne och gjorda efterforskningar. Genomförandet av denna uppgift innehöll följande strategiska moment.

- riktlinjer för hantering av olika sjukdomar

En väsentlig del av smittskyddsarbetet kom initialt att ägnas utarbetandet av riktlinjer för hanteringen av i första hand hästinfluensa och kvarka. Beslutade riktlinjer och regler togs fram i samråd

med berörda myndigheter och förankrades i Hästsportens epizootigrupp (Se nedan). Det etablerades en bevakning även för övriga sjukdomar som sporten har ansvaret för, så att insatser vid behov kunde sättas in.

- hantering av enskilda utbrott och incidenter

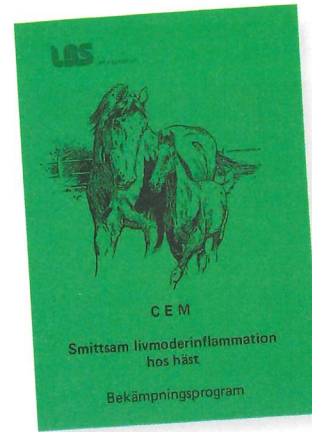
De frekvent förekommande smärre utbrotten av smittrelaterade incidenter krävde snabb hantering och vägledning, för att säkerställa genomförande av tävlingar utan smittspridning. Eftersom veterinäravdelningen centralt endast bestod av två till tre personer, krävdes extern vetenskaplig och evidensbaserad kompetens och erfarenhet som stöd och backup i de enskilda ofta akuta situationerna, och för utarbetandet av smittskyddsplaner vid utbrott. I början var dessa resurspersoner i frågor om smittskydd statsepizootologen (Martin Wierup) och i frågor om diagnostik resp. bakteriologi, alla vid SVA.

- hästsportens epizootigrupp - nätverk med kompetenta samarbetspartners

För att i övergripande strategiska frågor och i enskilda fall kunna förmedla objektiva och sakligt grundade beslut etablerades Hästsportens epizootigrupp. Förstadiet var en mindre kommitté för bedömning av dispensansökningar för vaccination mot hästinfluensa. Behovet av en utökad permanent expertbas växte fram, särskilt under den turbulenta hanteringen av hästinfluensa som beskrivs nedan. Gruppen bestod till största delen av hästveterinärer och omfattade representanter för STC, SGC, SvRF, med flera och särskilt vid behov LBS/SJV. Från SVA ingick statsepizootologen (Martin Wierup) följt av Anders Engvall) och sedan 1995 av statsveterinären i hästsjukdomar (Merike Roneus följt av Gittan Gröndahl).

- strategi för genomförande - förtroendeskapande information och kommunikation

Det bedömdes tidigt som nödvändigt, att alla hästaktiva måste få kunskap och information om de problem som kan dyka upp vid sjukdomsutbrott, för att bli medaktörer i ett bekämpningsarbete. Därmed skulle man inte längre vara två-tre personer centralt placerade experter som skulle genomföra informationsspridning och kontroller, utan hundratals aktiva, som jobbade mot samma mål. Med ökade kunskaper hos de aktiva försvann också

Bekämpningsprogram mot CEM, som gavs ut i en uppdaterad version under flera år efter att den tidigare okända sjukdomen debuterade 1982.

tendensen att vilja mörka det egna stallet eventuella problem, för att i stället snabbt påtala dessa och söka hjälp. På så sätt började allt fler kunna lita på varandra, så att de tävlande visste att de kom till trygga tävlingsplatser eller gäststall.

Avdelningens strategi var att genom olika kanaler sprida såväl aktuell som övergripande information om de smittsamma sjukdomarnas förekomst, förebyggande och kontroll. Exempel på informationskrifter var *Åtgärder vid misstanke om eller konstaterad smittsam sjukdom och bestämmelser för transporter och Hästinfluensa- översikt och rekommendationer om förebyggande åtgärder* (Wierup 1986-1). En viktig kanal var travsportens egna tidningar, som varje vecka rapporterade om tävlingsverksamheten. Eftersom smittutbrott orsakade betydande problem för travsporten, ofta med flyttade tävlingar som följd, blev det naturligt för travpressen att delta i informationen, genom att beskriva dessa händelser. Särskilt introduktionen av riksspel, främst dåvarande V65, ledde till att allmänhetens intresse för hästsport och totospel nådde en betydande omfattning och att även dagspress, radio och TV rapporterade om sjukdomars förekomst och spridning. Dessa kanaler gav samtidigt ofta utrymme åt avdelningens veterinärer att direkt utveckla information i aktuella smittskyddsfrågor och särskilt om beslutade regler och åtgärder.

Som ett led i informationsspridningen etablerades tidigt också en fortlöpande, snabb och uppdaterad information direkt till alla aktiva inom sporten. Därför fick alla tränare, banor, berörda länsstyrelser och Svenska Ridsportförbundet liksom LBS/SJV information, en eller flera gånger per vecka, om situationen i landet. Vid utbrott kunde information skickas ut dagligen. På 1980-talet var det fax som gällde, som senare naturligtvis har ersatts

av e-post och en öppen webbplats dit länsstyrelser och andra aktörer rapporterar misstänkta fall. Samtidigt lämnades information till berörda instanser i de nordiska länderna som mera utförligt beskrivs nedan.

Denna informationsstrategi ledde till en betydande kompetenshöjning och ökad medvetenhet om smittskydd, hos tränare, hästägare, veterinärer och andra berörda eftersom den teoretiska bakgrunden hos sportens utövare naturligt är mycket varierad. I takt med den ökade kunskapen ökade också förmågan att själv ta ansvar för situationen i det egna stallet. Samtidigt ökade förståelsen och samförstånd mellan alla aktörer för centralt beslutade regler och åtgärder. Starkt bidragande till den relativt lätt uppnådda acceptansen, var att övergripande regler om exempelvis vaccinationsintervaller och smittskyddsåtgärder beslutades i samråd inom Hästsportens epizootigrupp.

- utbildning

Sedan 1980-talets början genomförde veterinäravdelningen dessutom omfattande utbildningsinsatser med bland annat kurser för hästskötare, travtränare och vid naturbruksgymnasier. Så småningom skapades en utbildningsavdelning där veterinäravdelningen kunde bistå med expertkunskaper efter behov. En bok om hästens infektionssjukdomar författades av veterinäravdelningen (Forssberg och Silfverberg 1994), en bok som uppdaterades med flera upplagor. Boken översattes även till finska för att användas av det finländska travförbundet (Suomen Hippos) i sina motsvarande utbildningar.

Veterinäravdelningens utbildningar omfattade inte bara smittskydd utan också andra områden som var viktiga för sporten såsom djurskydd och medicineringsfrågor. Därutöver arrangerades utbildning i smittskydd, särskilt till veterinärer vid olika tävlingsbanor (Wierup 1986-2, Wierup 1989).

- regional organisation

Efter instruktion av veterinäravdelningen finns sedan början av 1990-talet en lokal epizootigrupp vid samtliga 33 permanenta 33 travbanor från Boden i norr till Jägersro i söder och vid de två galoppbanorna i Stockholm och Jägersro. Den lokala epizootigruppen består av en veterinär som kan vara den av SJV anställda banveterinären, en veterinär verksam vid banans klinik eller annan intresserad hästpraktiker. Därutöver finns en eller ett

par verkställande tjänstemän vid banan liksom oftast en tränarrepresentant. Denna lokala institution är helt avgörande för den lokala spridningen av information och för genomförandet av nödvändiga kontroller och beslutade åtgärder i samband med utbrott. Dessutom innebär detta lokala engagemang en större acceptans för snabba åtgärder. Samarbetet mellan dessa grupper och veterinäravdelningen på STC var helt nödvändigt för att få ett effektivt arbete.

- internationellt informationsutbyte

När de nordiska travförbundens veterinäravdelningar under några år hade arbetat med ömsesidig informationsspridning till sportens utövare inkom en förfrågan från International Collating Centre i Newmarket (ICC) som hade noterat den nordiska modellen. ICC undrade om Sverige ville delta i ett europeiskt informationsutbyte och åtog sig i så fall att kostnadsfritt administrera denna tjänst. Ett sådant samarbete etablerades och upprätthölls sedan 1990-talet till de senaste åren då det har nedprioriterats från ST, som därför har upphört med rapporteringen. Denna informationskanal var den huvudsakliga smittskyddsinformation mellan de europeiska länderna. Vid akuta utbrott i Norden fungerar dock fortfarande de "omedelbara kontakterna" på samma sätt som det var tänkt från början, nämligen att genom intensiv och frekvent information få sportens utövare att omedelbart vidta åtgärder för att förhindra smittspridning.

Förutom ICC:s tjänst (EIDS 2022) gav vid behov andra internationella kanaler värdefull information, särskilt den USA-baserade Equine Disease Quarterly Newsletter (EDQ 2022), som utges genom Gluck Equine Research Centre i Lexington, och den franska RESPE, the French epidemiological network for equine diseases (RESPE 2022).

Större händelser

- hästinfluensa - turbulensen kring obligatorisk vaccinering

Hästinfluensan har sedan cirka 1970-talet, i såväl Sverige som i omvärlden, varit den för sporten mest begränsande sjukdomen. Travsporten beslutade därför om ett vaccinationsobligatorium mot sjukdomen med början 1969. Ungefär samtidigt anbefalldes ett sådant obligatorium också för galoppporten av sportens internationella moderorganisation, International Federation of Horseracing Authorities (IFHA; IFHA 2022). Obligatoriet ledde aldrig till

några ifrågasättande diskussioner inom galoppporten. Inom travsporten rådde däremot en helt annan situation med ifrågasättande av beslutet med mera vilket krävde omfattande veterinära insatser.

Eftersom ett gott skydd krävde frekventa vaccineringar av samtliga hästar i ett stall, drabbades travsporten av enstaka större utbrott när vaccinationerna inte genomfördes optimalt (Hed et al 1985). Bidragande var troligen också att nya virusstammar gjorde vaccinen mindre verksamma. En inte oväsentlig anledning till ifrågasättandet av vaccinationsobligatoriet var att ett sådant då ej fanns för ridsporten. Denna hästpopulation utgjorde därför en stor risk för smittspridning till travsporten. Ridsporten saknade dessutom en central smittskyddsfunktion för att begränsa spridningen av exempelvis influensa. Till osäkerheten och diskussionerna bidrog också att det förekom, dock i väldigt liten utsträckning, att enstaka travhästar försågs med falska vaccinationsintyg. Därmed kunde ovaccinerade hästar fortsätta att resa runt mellan olika travbanor. När detta uppdagades utdömdes långvariga och kännbara straff.

Dessutom påstods att många hästar reagerade negativt på vaccinationerna och därför fick dispens från obligatoriet, särskilt vanligt för den kallblodiga travaren. Beviljande av dispens krävde ett veterinärintyg som visade på ett sannolikt samband mellan sjukdomsproblem och vaccination. För att garantera objektiviteten i bedömningen av dispensansökningarna gjordes den med stöd av en mindre kommitté som bestod av de två veterinärerna vid ATG:s veterinäravdelning (Lars Persson och Peter Forssberg) samt en av veterinärerna vid Hästsjukhuset Solvalla (Claes Rülcker). Denna grupp kom även att hantera de utbrott av hästinfluensa som inträffade. Det var från denna grupp som det ovan nämnda nordiska informations-samarbetet kunde utvecklas.

Ett besvärande förhållande var att de hästägare och -tränare som genomförde och betalade för vaccineringen av sina tävlande hästar likväl kunde drabbas i samband med utbrott. Orsaken var att man då på grund av risken för smittspridning, genom tävlingskontakter och resor, initialt behövde isolera ett område som var större än det faktiskt drabbade stallet och kunde omfatta hela travbanor och även regioner. Omfattningen berodde också på hur snabbt man kunde diagnostisera problemet och när ett större område hade isolerats kunde man därför genom kontroll

och provtagningar snabbt begränsa det isolerade området. Trots stora informationsinsatser var nackdelen med detta förfarande att hästägare såg sig dubbelt drabbade – både kostnad för vaccinering och intäktsbortfall på grund av tävlingsstopp. Främst av detta skäl växte motståndet mot vaccinationerna. Motståndet leddes av företrädare för kallblodsorganisationen Sleipner, Amatörtränarnas riksförbund, Avelsföreningen för den Svenska Varmblodiga Travhästen (trots att denna inte omfattades av obligatoriet) samt travsporttidningen Travronden. Debatterna och diskussionerna var livliga och inte alltid rumsrena. Inför denna massiva opinion böjde sig styrelsen för STC och beslutade i slutet av 1980-talet att vaccinationsobligatoriet skulle upphöra. Detta "drama" betittades med uppspärade ögon av ridsporten som samtidigt förde diskussioner om införande av ett vaccinationsobligatorium. Beslutet mottogs också med dämpad entusiasm av veterinäravdelningen vid STC som pinsamt nog hade bedrivit en viss lobbyverksamhet för ett obligatorium inom ridsporten. Till slut, beslutade likväl styrelsen för Svenska Ridsportförbundet i mitten av 1980-talet om obligatorisk vaccinering och intressant nog återinförde STC 2009 obligatoriet utan några större diskussioner.

Under hela denna turbulenta tid bistods avdelningen med virologisk och i förekommande fall bakteriologisk, expertis vid SLU och SVA, statsepizootologen och även föreståndaren för SVA (Göran Hugoson). Även Jordbruksverket medverkade föredömligt för att på bästa sätt bistå i informationsarbetet.

- ryttarför-VM (1989) och ryttar-VM (1990)

I mitten av 1980-talet beslutade den internationella ridsportfederationen (FEI) att ett för första gången samlat ryttar-VM skulle förläggas till Stockholm 1990. Som stöd för Sveriges ansökan om att få arrangera tävlingarna var troligen minnet av att Sverige (Stockholm) på utmärkt vis hade genomfört ridsportdelen av de olympiska spelen 1956, som för övrig sport genomfördes i Melbourne. Av smittskyddsskäl bedömde Australien det som uteslutet att ansvara för att hästar från stora delar av världen skulle tas in i landet. Av samma skäl var det även 1990 en stor utmaning att anordna ryttar-VM i Sverige. Deltagande hästar kom från länder som tidigare ej beviljats införseltillstånd på grund av förekomst av främst

olika fruktade vektorburna virusjukdomar som afrikansk hästpest. Dessutom var antalet deltagande hästar mycket större än vid de olympiska spelen. Genomförandet löstes genom ett utmärkt samarbete mellan myndigheten, dåvarande LBS och hästsporten vilket här förtjänar att återges.

LBS uppdrog initialt statsepizootologen (Martin Wierup) och verkets ansvarige handläggare byrådirektören Ernst Mehnert, att ta fram ett förslag på smittskyddskrav som skulle kunna gälla för deltagande hästar. Som underlag för bedömningen gjordes ett besök vid olympiaden i Seoul (1988) för att på plats just före spelens start studera de rutiner, uppställningar och transporter som tillämpades. Ett regelverk togs fram som möjliggjorde deltagande från alla länder. Veterinäravdelningen vid STC fick därefter en förfrågan från LBS om intresse fanns att medverka i den kontrollapparat som bedömdes nödvändig för att säkerställa smittskyddet under tävlingarna både för deltagande och för den svenska hästpopulationen. Förfrågan hanterades naturligt nog i Hästsportens Epizootigrupp.

På svenskt initiativ genomfördes 1989 ett för-VM som en generalrepetition i så stor skala som möjligt beträffande antalet deltagande länder och hästar. Den stora utmaningen och den motiverade oron för genomförandet av VM-tävlingarna berodde på det samtida inflödet av 600 hästar från många länder. Förutom att uppställda krav för att säkerställa sjukdomsfrihet skulle vara uppfyllda innan hästarna anlände bedömdes det inte vara realistiskt att tillämpa ett formellt karantänsförfarande efter ankomsten till Sverige. Därför beslutades att alla nationer skulle hållas åtskilda så långt som det var praktiskt möjligt. Deltagande personal uppmanades att inte röra sig mellan stallen.

Att säkerställa tillgången av snabb diagnostik bedömdes som en nödvändig beredskapsåtgärd, särskilt med tanke på luftvägsviroser som snabbt kunde spridas i och i olyckliga fall även mellan stallen. Därför beslutades att serumprover skulle insamlas vid ankomsten från samtliga tävlande hästar så att man, om nödvändigt vid ett utbrott, omedelbart kunde ta ett andra prov, ett parprov. Proven frystes in vid virologiska avdelningen vid SVA. Intressant var att misstänksamheten var stor hos många utomnordiska, främst amerikanska ekipage. Man misstänkte att proven kunde användas för dopingkontroller redan innan tävlingarna hade

börjat (se nedan). Likväl beviljades inget ekipage startbesked med mindre än att det första provet var taget. För att säkerställa beslutade provtagningsrutiner och att alla hästar blev provtagna, utfördes provtagningen av endast två veterinärer, chefen för STC:s veterinäravdelning och klinikchefen vid Solvallakliniken (Claes Rülcker). Alla hästar blev också provtagna och inga hästar uppvisade symptom på smittsam sjukdom under tiden de fanns i Sverige. Med detta facit så kunde samma procedurer upprepas ett år senare under de egentliga VM-tävlingarna med samma goda resultat. Under tävlingarna fanns även ett team för klinisk beredskap, bland andra Gunnar Bergsten och Charlie Lindberg, för att ta hand om skadade hästar.

Dopingfrågan diskuterades intensivt eftersom FEI på den tiden tillät viss nivå av det smärtstillande medlet fenylbutazon, vilket svenska veterinärer inte ville tillåta. Frågan fick dock en tillfredsställande lösning då man kom fram till en kompromiss om en lägre nivå samt att FEI introducerade sitt nya kontrollprogram, Medication Control Program (MCP) vid tävlingarna som managerades under svensk ledning (Peter Kallings) tillsammans med FEI:s Veterinäravdelning.

- hästutbyte med Libyen

Som ett exempel på statens/LBS' övergripande ansvar för smittskyddet i hästsporten kan här också noteras hästutbyte från Libyen. Överste Muammar al-Gaddafi aspirerade på att anordna större hästtävlingar, kanske olympiad och ville även att hästar från Libyen skulle tävla i Sverige vilket fick medial uppmärksamhet. Efter en inbjudan från Libyan Equestrian Society reste därför Anders Engvall och Ernst Mehnert 1985 till Libyen för att bedöma landets djurhälsosituation och möjlighet för tävlingsutbyte med Sverige. Den mest fruktade sjukdomen var då afrikansk hästpest och på grund av det rådande smittläget och befintlig kontroll blev det inget hästutbyte mellan länderna.

- CEM

Contagious Equine Metritis (CEM), smittsam livmoderinfektion, var en ny sexuell överförbar bakteriell infektion (Taylorella equigenitalis) som första gången rapporterades 1977. Första fallet i Sverige inträffade 1982. LBS beslutade 1985 (LFS 1985:23) om ett bekämpningsprogram utarbetat tillsammans med berörda hästorganisationer och SVA. Programmet baserades på en ny diagnostik

av den svårödlade bakterien, framtagen av den dåvarande bitr. statsepizootologen Anders Engvall. Under de första åren utgav LBS årligen en uppdaterad informationsbroschyr av programmet. Fortfarande gäller krav på provtagning och undersökning med negativt resultat för att en hingst skall få verka i aveln. En särskild utmaning var att smittan var vanligast inom kallblodsrasen där ett stort utbyte förekommer med Norge där kontrollen av CEM var begränsad.

- hantering av större sjukdomsutbrott

Hantering av förekommande sjukdomsutbrott följde fasta rutiner som i akuta fall snabbt fick anpassas till den rådande situationen. De virusorsakade luftvägs-sjukdomarna krävde ett snabbt agerande på grund av deras förmåga till snabb spridning, medan bakteriella sjukdomar som kvarka ofta förlöpte med kroniska smittbärare och hanterades på ett annat sätt. För båda sjukdomstyperna inriktades de primära åtgärderna mot stall och gårdsnivån och krävde snabbt agerande av lokalt ansvariga personer för att bli effektiva.

På 1980- och 1990-talen isolerades hela banans upptagningsområde vid större utbrott av influensa. Vid ett utbrott i Boden kunde detta innebära att mer eller mindre hela Norrbottens län primärt isolerades. Om tävlande hästar hade hunnit sprida influensa innan man hade vetskap om problemet kunde flera banor drabbas med inställda tävlingar. Det förekom fall där kanske en fjärdedel av landets travstall och banor isolerades. Numera behöver isoleringsåtgärderna inom travet inte bli lika omfattande, beroende på högre vaccinationsgrad, bättre vaccin och kunskap hos alla inblandade. För att få respekt för insatta isoleringsåtgärder var det nödvändigt att dessa inte var mer omfattande än att de vetenskapligt gick att motivera. Vid ett utbrott (2007) isolerades dock enbart stall med sjuka hästar på några banor, medan tävlingsverksamheten fortsatte vilket resulterade i en omfattande smittspridning. Erfarenheter visade således att det isolerade området måste vara tillräckligt stort för att förhindra spridning.

Följande rutiner tillämpades för häst-influensa och kvarka:

I det enskilda stallet som hade drabbats av influensautbrott gällde att stallet skulle hållas isolerat i fem dygn efter att ingen häst hade nyinsjuknat under förutsättning att alla hästar i stallet var relevant vaccinerade. Om detta inte var fallet gällde isolering i tio dygn. Vid utbrott av

FOTO: PRIVAT

Veterinären och byrådirektören Ernst Mehnert vid rytta-VM 1990. Han var Lantbruksstyrelsens ansvarige handläggare för smittskyddet.

kvarka hölls berört stall isolerat under sjukdomsutbrottet till och med 20 dygn efter det att den senast insjuknade hästen inte längre visade smittförande symtom. På grund av kvarkans annorlunda karaktär kunde det vid tidig upptäckt löna sig att flytta den sjuka hästen till en isolerad miljö där samma regler tillämpades. Då hölls resterande hästar i stallet isolerade i tio dygn för att upptäcka en eventuell smittspridning.

- galna kosjukan (BSE)

En udda informationshändelse för Veterinäravdelningen vid STC, inträffade 2006 när det första och enda fallet av BSE inträffade i Sverige. Trots att det senare visade sig att fallet inte var av den typ som via foder spredits i övriga Europa, blev den mediala uppmärksamheten monumental. Eftersom detta skapade ett stort behov av information kontaktades många veterinärer av oroliga köttkonsumenter och -producenter. SJV blev särskilt utsatt och verkets telefonväxel klarade ej trycket. Veterinäravdelningen vid STC, som hade utarbetade informationsrutiner, kom därför att fungera som "sambandscentral" när det gällde information om sjukdomen.

Internationella trav- och galopptävlingar

Sverige är, liksom alla länder i Europa som arrangerar travsport, anslutet till Union Européenne du Trot (UET). Samarbetet är frekvent och väl reglerat

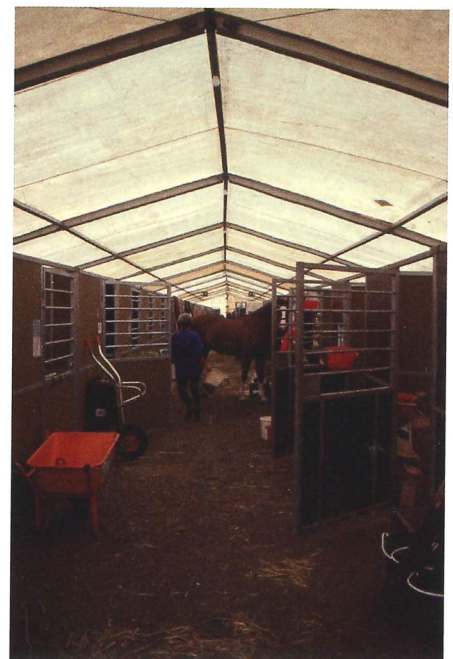

FOTO: ERNST MEHNERT

Under rytta-VM 1990 hölls hästar från olika nationer åtskilda i separata och geografiskt åtskilda stall så långt som det praktiskt var möjligt.

inte minst för frågor om medicinering (dopningsförebyggande). För smittskyddsfrågor är de nationella regelverken överordnade. Detta gäller även samarbete med länder utanför Europa där det finns frekventa tävlingsutbyten. Inom UET-samarbetet möts ländernas representanter ett antal gånger per år för att diskutera och besluta om aktuella frågor, exempelvis frågor om smittskydd. Samma sak gäller det internationella globala samarbetet där man träffas under en vecka vartannat år för att diskutera bland annat smittskydd.

Galoppsporten i Sverige är på samma sätt ansluten till de europeiska nätverken European Horserace Scientific Liaison Committee (EHS LC) och European & Mediterranean Horseracing Federation (EMHF) samt det internationella, tidigare nämnda, IFHA. Nordisk och skandinavisk trav och galopp samarbetar och samordnar sitt antidoping- och medicineringsarbete samt smittskyddsarbete via Nordic Equine Medication and Antidoping Committee (NEMAC). Även nordiskt trav är medlemmar i EHS LC, där det förutom dopingfrågor diskuteras och harmoniseras smittskydd likväl som vaccinationsprogram mot hästinfluensa och ekvint herpesvirus.

Genomgående för både trav och galopp är att nationella regelverk inom sporten liksom nationell lagstiftning är överordnade internationella överenskommelser. Vid

internationella tävlingar i Sverige uppställas hästar nationsvis på tävlingsplatsen där det finns en smittskyddsansvarig veterinär som är förordnad av sportens organisationer samt en banveterinär anställd av SJV.

Fram till mitten av 1980-talet fanns inget detaljerat samarbete inom Norden utan samma regler och åtaganden gällde här som för tävlingsutbytet med övriga Europa. Från 1980-talets början har det nordiska utbytet ökat, särskilt efter tillkomsten av ATG. Introduktionen av riksspel på hästar med möjligheter till förtidsvad ökade intresset för tävlingsdeltagande från övriga nordiska länder och därmed också förutsättningarna för smittspridning mellan grannländerna. År 1986 föreslogs därför att ett informationsutbyte snarast måste organiseras för att förebygga spridningen av främst hästinfluensa och kvarka. Informationsutbytet baserades på en nordisk karta där tävlingsbanorna var markerade och särskilt de med inträffad smitta. Med dåtidens teknik faxades denna karta med relevanta detaljer om aktuell smitta till de centralt ansvariga veterinärerna vid de nordiska förbunden. Samtidigt faxades informationen till alla trav- och galoppbanor och de trav- och galopptränare som hade anslutit sig, vilket var en majoritet av de professionella samt många amatörtränare. Därmed blev det i stort sett omedelbart slut på smittspridning över gränserna. Som bonus ökade medvetenheten om de smittsamma sjukdomarna hos sportens utövare. Denna gammaldags teknik för informationsutbyte har genom åren anpassats till modernare former.

Hästnäringens Nationella Stiftelse (HNS)

År 1991 konstaterade en statlig utredning att Sverige saknade en nationell plattform för övergripande hästfrågor. Med den bakgrunden instiftades med Olof Karlander som *primus motor* och VD 1992 Stiftelsen för hästhållningens främjande, som senare bytte namn till Hästnäringens Nationella Stiftelse. Initiativet kom från ATG och Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), vilka också finansierar verksamheten. HNS fick uppdraget att hantera nationella frågor med koppling till hästhållningen. Ett särskilt fokus ska ägnas utbildning, avel och uppfödning. Följande organisationer är därför på olika sätt kopplade till HNS: ATG, LRF, SvRF, ST, SG, SH, Swedish Warmblood Association, Svenska Islandshästförbundet, Western Riders Association of Sweden, Svenska Ponnyavelsförbundet, Hästnäringens

Yrkesnämnd samt Brukshästorganisatorernas Samarbetskommitté.

Hästnäringens utbildningsverksamhet bedrivs under HNS' paraply, för de olika sporterna, vid följande så kallade riksanläggningar: Wången i Jämtland, Strömsholm i Västmanland och Flyinge i Skåne.

Dagens situation - omorganisationer

Peter Forssberg efterträddes vid sin pensionering (2012) av Göran Åkerström som överveterinär och chef för travets veterinäravdelning som nu bytte namn till Hästvälfärdsavdelningen. Åkerström slutade 2015 för en anställning som chefsveterinär för det internationella Ridsportförbundet, FEI. Under Åkerströms tid överfördes de övergripande smittskyddsfrågorna från hästsportens epizootigrupp, till den ovan beskrivna HNS och döptes om till Hästnäringens smittskyddskommitté, med Åkerström som fortsatt ordförande, sedan ersatt av Peter Kallings 2015.

Genom denna överföring till HNS kom även övriga häst kategorier att omfattas av kommitténs smittskyddsarbete. Inom HNS följde sedan fler omorganisationer och under 2015 slogs ett antal kommittéer av veterinärt intresse (Djurskydd, Smittskydd, Antidopning och Medicinering) samman, med en veterinär som ordförande (Peter Kallings) som representant för HNS. År 2016 omorganiserades i sin tur denna grupp till Hästnäringens Djurväl-färdskommitté, som nu kom att sakna veterinär representation från hästsporten. SVA:s statsveterinär i hästfrågor (Gittan Gröndahl) är dock adjungerad ledamot. Till skillnad från den ursprungliga Hästsportens epizootigrupp har fokus för dess senaste gestaltningar inriktats på policy- och informationsfrågor om biosäkerhet, bevakning av lagstiftning och remissbesvarande.

Samtidigt med dessa omorganiseringar inom HNS resursförstärktes Hästvälfärdsavdelningen vid ST med en operativ chef med utrednings- och ledningsansvar (Linda Höijer) och en ny veterinär rekryterades (Antti Rautalinko), för att fokusera på de rent operativa veterinära frågorna. De akuta smittskyddsfrågorna och även de andra frågorna kunde åter hanteras med full bemanning, vilket delvis hade pausats under den ett år långa rekryteringstiden då de hanterades på konsultbasis.

Med motivet att kunna satsa på kärnverksamheten spel, hade ATG tidigare (2003) överlämnat ansvaret för klinikerna och forskningsfrågorna till HNS. ATG:s forskningskommitté, med årliga anslag

från ATG, slogs samman med Agrias forskningsfond och i samarbete med Lantbruksnäringens forskningsstiftelse (SLF) till Stiftelsen Hästforskning (SHF) som handhar hästnäringens samlade forskningsmedel, med en veterinär Peter Kallings som forskningschef. Senare (2018) flyttades administrationen från ATG/HNS i Hästsportens Hus till LRF i Böndernas Hus. I samband med Kallings pensionering anställdes en agronom som forskningssekreterare med en veterinär som styrelseordförande (Pekka Olson från Agria, senare avlöst av Johan Hellander på ATG:s mandat). I SHF:s forskningsprogram har smittsamma sjukdomar varit ett prioriterat område, särskilt beträffande fleråriga projekt om kvarka.

Avslutande konklusioner

Vi har här beskrivet hur hästsportens smittskydd byggdes upp till en riksfattande verksamhet för i första hand trav och galoppsporten. Denna utveckling var ett resultat av dessa sporters snabba utveckling efter tillkomsten av ATG på tidigt 1970 tal, då sporten fick uppdraget att organisera och utveckla spelverksamheten. Samtidigt fastställdes ramar för fördelningen av spelinsatserna mellan staten, sporten och hästägarna. Vi konstaterar att varken sporten eller staten då planerade för någon verksamhet eller finansiering för att tillgodose sportens behov av kompetens för djurhälsa, djurskydd eller smittskydd. Det var först efter veterinära framstötningar som sporten insåg detta behov och inledde en kraftfull satsning för att tillgodose behovet av kliniskt verksamma hästveterinärer, hästkliniker och forskning. Däremot var det sporten som senare initierade och efterfrågade satsning på smittskydd eftersom utbrott av främst hästinfluensa kraftigt störde och ibland lamslog tävlingsverksamheten.

Den direkta hanteringen av misstänkta och inträffade sjukdomsutbrott var naturligtvis den första, största och mest prioriterade uppgiften för ATG:s veterinäravdelning och hästinfluensan framstår som den viktigaste men också mest svår bemästrade sjukdomen. Detta gällde inte bara de rent smittskyddsmässiga åtgärderna utan också de krävande och omfattande diskussionerna kring kravet på vaccination av tävlingshästarna.

Uppbyggnaden och underhållet av ett nätverk av smittskyddsansvariga veterinärer vid landets tävlingsbanor, med berörda experter och myndigheter, framstår som den andra viktiga uppgiften. Som

det tredje i ordningen var utbildningen och samordningen av dessa veterinärer och andra berörda personer nödvändigt för ett operativt fungerande smittskydd.

Vid denna retrospektiva bedömning frapperas vi också av att de mycket omfattande insatser som krävdes för att etablera och upprätthålla trav- och galoppens smittskydd, vilket sköttes av en veterinäravdelning som i praktiken bestod av endast en till två veterinärer och en sekreterare samt några utomstående experter som vid behov av eget intresse och utan ersättning ställde upp när det behövdes. Det kan vittna om effektivitet och förmåga men också om sportens begränsade insikt om att bättre värna om en mer robust smittskyddsorganisation, särskilt mot bakgrund av hur hela sporten kan lamslösas av utbrott av smittsamma sjukdomar. Många exempel på detta talar sitt tydliga språk. Rimligen borde vi som då var engagerade också ha påtalat behovet av en konsolidering av smittskyddet.

Framtiden - behov av operativt fungerande smittskydd för hela hästpopulationen

Hästsporten är i behov av ett operativt fungerande smittskydd. Det som här har beskrivits för trav- och galoppensport var

senare under en period funktionellt och administrativt nedprioriterat. Situationen var oroande särskilt som en motsvarande funktion har saknats inom ridsporten. Glädjande nog bildade ridsporten i början av 2020 en egen grupp för bland annat smittskydd, vilken leds av en samtidigt tillsatt tjänst som förbundsveterinär (Peter Kallings). Ridsporten har också tillsammans med SJV och SVA lagt fram ett förslag om en nationell smittskyddsgrupp för hela hästnäringen, liknande den som finns för lantbruksnäringen. Samtidigt har trav- och galoppensporten arbetat fram nya juridiskt bindande smittskyddsreglementen som har implementerats under 2021 och 2022. Dessa processer kan både skapa förutsättningar för ett operativt fungerande smittskydd för de två största grenarna av hästsporten och som tidigare en för hela hästnäringen samordnande smittskyddsfunktion som stöd för det operativa smittskyddet. På grund av de omfattande direkta och indirekta kontakter som förekommer inom hästbeståndet behövs en helhetssyn som omfattar trav-, galopp- och ridsporterna. Även staten behöver säkerställa att ett sådant smittskydd kommer till stånd. Staten behöver också tydliggöra en egen beredskap för att vid behov kunna

ingripa vid de omfattande allvarliga sjukdomsutbrott som även i närtid har förekommit i andra länder, särskilt i samband med internationella stortävlingar för att möta utbrott och epizootier av i landet nu ej förekommande eller i dag okända smittämnen, som även kan vara zoonoser och drabba människor.

I en sådan process kan man jämföra med situationen hos lantbrukets övriga djurslag. För dessa är ett effektivt smittskydd nödvändigt. Det leds av en central organisation av djurslagsspecialiserade veterinärer och baseras på en uttalad biosäkerhet där kontakter med andra besättningar och andra länder är omgärdade med omfattande säkerhet. Inom hästsporten och landets övriga hästhållning råder i dag i stort en motsatt situation trots att hästpopulationens storlek och antal platser för sportens utövande är jämförbar eller större än för de övriga djurslagen. Därför finns behov av en samordnad nationell funktion för smittskyddsfrågor även på hästsidan.

Tack

Ett stort tack till statsveterinären Gittan Gröndahl och förbundsveterinären Peter Kallings för värdefull granskning av manuskriptet. ■

ARTIKELNS REFERENSER

- Braam, Å. (2012). Hästskattningarna 2004 och 2010. En analys utifrån näringens perspektiv. (Rapport OVR252). Jönköping och Stockholm: Jordbruksverket och Hästnäringens nationella stiftelse. [rapport]. https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr252.pdf
- Cerenius F (2000). The history of the Swedish control of animal end zoonotic diseases (In Swedish; Det svenska smittskyddets historia fram till 2000). 2010. In: Folkhälsa – Djurhälsa; Ny ansvarsfördelning mellan stat och näring, Del C SOU 2010:106; ISBN 978-91-38-23520-1 [Internet]. https://issuu.com/patriciadunphy/docs/9789174371215_2
- Christensson D, E. Lindstedt & M. Wierup (1984). Sarcopites skabb hos häst i Sverige. Sv. Vet. tidn. 1984, 36, 15-17.
- EFSA/ ECDC (2020). The European Union Summary Report on Antimicrobial Resistance in zoonotic and indicator bacteria from humans, animals and food in 2017/2018. EFSA J. 2020, 18, e06007, doi:10.2903/j.efsa.2020.6007
- EMA (2021). Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 European countries in 2019 and 2020; Trends from 2010 to 2020; Eleventh ESVAC report. (EMA/24309/2020); European Medicines Agency, 2021. Available online https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/sales-veterinary-antimicrobial-agents-31-european-countries-2019-2020-trends-2010-2020-eleventh_en.pdf
- EDQ (2022). Equine Disease Quarterly; <https://gluck.ca.uky.edu/equine-disease-quarterly>
- EIDS (2022). Equine infectious disease surveillance; <https://equinesurveillance.org/iccview/>
- Eklund B (2015). Från Heden till Bro Park – Galoppensporten i Sverige under två århundraden; ISBN: 978-91-637
- Forsberg P & L. Silfverberg (1994). Sjukdomsboken - hästens infektionssjukdomar; (STC, 1994, 1997, 2001).
- Graaf K (2004). Den svenska varmblodshästens historia under 200 år; ISBN 91-631-5364-5
- IFHA (2022). International Federation of Horseracing Authorities; <https://www.ifhaonline.org/>
- FEI (2022) Fédération Equestre Internationale; <https://campus.fei.org/course/index.php?categoryid=20>
- Fredricson I (2014). Flyinge Hippologi från medeltid till nutid, ISBN 978-91-637-5499-9
- Hed U, A Engvall & M Wierup (1985). Hästinfluensautbrottet på Åby travbana. Sv. Vet. tidn. 1985, 37, 657-661.
- Hästnäringens Nationella Stiftelse (2017). Hästar och uppfojdare i Sverige -Nyckeltal för svensk hästuppfödning under åren 2012 – 2016; <https://hastnaringen.se/app/uploads/2017/10/hastar-och-uppfodare-i-sverige-avelsrapport-2017-mini.pdf> /
- LBS 1985:23. Lantbruksstyrelsens föreskrifter om provtagning av hingst om provning av hingst under betäckningssäsongen 1986.
- Proposition 1973:113. Trav- och galoppportutredningen, prop 1973:113, JoU 1973:28, rskr 1973:2 35. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/kungl-majts-proposition-med-forslag-till_FW03113
- RESPE (2022). <https://thehorse.com/161191/respe-tracking-contagious-equine-diseases-in-france/>
- SFS 2009:1464. Förordning (2009:1464) med instruktion för Statens jordbruksverk; https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20091464-med-instruktion-for_sfs-2009-1464
- SJV 2016. Hästar och anläggningar med häst 2016. Resultat från intermittent undersökning; <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2020-09-04-hastar-och-anlaggningar-med-hast-2016.-resultat-fran-intermittent-undersokning>
- SJV 2018. Hästhållning i Sverige 2016. Rapport 2018:12. ISSN 1102-3007 • ISRN SJV-R-18/12-SE • RA18:12
- SJV 2021a. Breed societies maintaining breeding books for purebred breeding animals of the equine species / Avelsorganisationer som för stamböcker för renrasiga avelsdjur av hästdjur. <https://jordbruksverket.se/download/18.71157f50175ddabf0a71d1b4/1633360631068/Breed-societies-maintaining-avelsorganisationer-hastar-TGA.pdf> Hämtad 2021-12-01
- SJV 2021b. Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2021:13) om registrering, godkännande, spårbarhet, förflyttning, införsel samt export med avseende på djurhälsa. SJVFS 2021:33, Saknr JK 3. https://jvdoc.sharepoint.com/sites/sjvfs/Shared%20Documents/2021_13/2021-033.PDF Hämtad 2021-12-01.
- SJV 2021c; <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/vart-uppdrag/en-ny-djurhalsoforordning-ahl>.
- Wierup M (1986-1). Smittskydd och luftvägsinfektioner hos häst. Kompendium för banveterinärer, ATG, 1986
- Wierup M (1986-2). Åtgärder mot smittsamma sjukdomar inom hästsporten. Svensk Hästforskning, 1986, 2:1, 20-27.
- Wierup M (1989). Smittskyddsåtgärder vid hästtävlingar. Sv. Vet. tidn. 1989 41, 16, Suppl. 20, 43-47.
- Wierup M, H Wahlström & B Bengtsson (2021). Successful Prevention of Antimicrobial Resistance in Animals—A Retrospective Country Case Study of Sweden. *Antibiotics* 2021, 10, 129. <https://doi.org/10.3390/antibiotics10020129>; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33572901>